

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્પીકેશન નં. ૮૫૬૪/૨૦૧૬

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એન.વી. અંજારિયા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટર્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના

=====

આરએમજી એલોય સ્ટીલ લિમિટેડ

વિરુદ્ધ

અમી બિલ્ડર્સ

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફથી ઠક્કર એન્ડ પાહવા એડવોકેટ્સ (૧૩૫૭) વતી
એડવોકેટ સુશ્રી સંગીતા પાહવા

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફથી શ્રી એન.એલ. રામનાણી (૨૪૦૦)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એન.વી. અંજારિયા

તારીખ : ૨૮/૦૯/૨૦૧૮

સીએવી ચુકાદો

અરજદાર તરફથી ઠક્કર એન્ડ પાહવા એડવોકેટ્સ વતી વિદ્વાન એડવોકેટ સુશ્રી
સંગીતા પાહવા અને સામાવાળા તરફથી વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી એન.એલ.
રામાણીને સાંભળવામાં આવ્યા.

૨. હાલની પિટિશન દાખલ કરીને, અરજદાર કંપનીએ સિવિલ મિસેલેનિયસ અપ્લિકેશન નં. ૮૧/૨૦૧૩ માં અરજી આંક ૧૦ નીચે વિદ્વાન ક્રાંતિ અધિક જિલ્લા ન્યાયાધીશ, અંકલેશ્વર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૩જી માર્ચ, ૨૦૧૬ ના હુકમને રદ કરવાની અરજ સાથે પડકાર્યો છે. વાદગ્રસ્ત હુકમ દ્વારા, નીચલી અદાલતે એવું ઠેરવ્યું હતું કે જિલ્લા અદાલત, અંકલેશ્વર, ભરૂચ પાસે ધ આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૩૪ હેઠળ દાખલ કરાયેલ અરજીને હાથ ધરવાની હકુમત નથી અને સદર અરજી યોગ્ય અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવા માટે અરજદાર-પિટિશનરને પરત કરવામાં આવી હતી.

૩. પિટિશનના રેકર્ડ પરથી કેસની હકીકતો જોતાં, અરજદાર ધાતુ ઉત્પાદનોના ઉત્પાદનનો વ્યવસાય કરતા હતા જ્યારે સામાવાળા સિવિલ અને સ્ટ્રક્ચરલ બાંધકામના કામકાજનો વ્યવસાય કરતા હતા. એવું જણાય છે કે અરજદારે ભરૂચ ખાતે પોતાના સ્ટાફને રહેઠાણ પૂરું પાડવા માટે ચોક્કસ પ્રકારના પંદર ફ્લેટના બાંધકામ માટે સામાવાળાનો સંપર્ક કર્યો હતો અને તે માટે તારીખ ૧૨મી ઓક્ટોબર, ૧૯૯૪ ના રોજ વર્ક ઓર્ડર આપવામાં આવ્યો હતો. કામ પૂર્ણ કરવામાં વિલંબ અને બાંધકામની ગુણવત્તા વગેરે અંગેના વિવાદને કારણે, અરજદારના કેસ મુજબ, તેને નુકસાન વેઠવું પડ્યું હતું. પક્ષકારો વચ્ચે થયેલા વર્ક ઓર્ડરમાંની લવાદ કલમ નં. ૨૪ ને ધ આર્બિટ્રેશન એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરીને લાગુ કરવામાં આવી હતી, આ અદાલત દ્વારા લવાદની

નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને લવાદ ટ્રિબ્યુનલે તારીખ ૧૮મી જુલાઈ, ૨૦૧૨ નો પોતાનો એવોર્ડ આપ્યો હતો.

૩.૧ અરજદારે લવાદ ટ્રિબ્યુનલના એવોર્ડને પડકારવા માટે ધ આનિટ્રેશન એક્ટની કલમ ૩૪ હેઠળ જિલ્લા અદાલત, અંકલેશ્વર સમક્ષ સિવિલ મિસેલેનિયસ અપ્પિકેશન નં. ૮૧/૨૦૧૩ દાખલ કરી હતી. તે કાર્યવાહીમાં, સામાવાળાએ ભરૂચ ખાતેની અદાલતની હકુમત પર પ્રશ્ન ઉઠાવવા માટે અરજી આંક ૧૦ દાખલ કરી હતી.

૪. આંક ૧૦ ની અરજીના અરજદાર - અહીંના સામાવાળાનો કેસ એવો હતો કે કલમ ૨૪ ને ધ્યાને લેતાં, જેના દ્વારા પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે વિવાદો અને દાવાઓ બોમ્બે હકુમતને આધીન રહેશે, ભરૂચ ખાતેની અદાલત સમક્ષ કલમ ૩૪ હેઠળની અરજી હાથ ધરવાને પાત્ર ન હતી કારણ કે ભરૂચ અદાલતને પ્રાદેશિક હકુમતનો ઉપયોગ કરવા માટે યોગ્ય અદાલત કહી શકાય નહીં. અરજદારના વિદ્વાન એડવોકેટે પોતાની રજૂઆતના સમર્થનમાં સુપ્રીમ કોર્ટના **એ.બી.સી. લેમિનાર્ટ પ્રા. લિમિટેડ વિરુદ્ધ એ.પી. એજન્સી, સાલેમ [(૧૯૮૯) ૨ એસ.સી.સી. ૧૬૩]** ના કેસમાંના ચુકાદા પર આધાર રાખવા માંગ્યો હતો કે અંકલેશ્વર, ભરૂચ ખાતેની અદાલત હકુમતનો ઉપયોગ કરી શકી હોત.

૪.૧ બીજી તરફ, અરજદારની રજૂઆત મુજબ, વર્ક ઓર્ડર ભરૂચ ખાતે આપવામાં આવ્યો હતો અને કામ ભરૂચ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું, તેથી કાર્યવાહીના કારણનો એક ભાગ ભરૂચ ખાતે ઉદ્ભવ્યો હતો કે જે અંકલેશ્વર, ભરૂચ ખાતેની

અદાલતને પ્રાદેશિક હકુમતનો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનાવે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કેસની હકીકતોમાં, ભરૂચ તેમજ મુંબઈ બંને અદાલતો હકુમતનો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ કહી શકાય, તેથી કલમ ૩૪ હેઠળની અરજી સક્ષમ હકુમત ધરાવતી અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને અંકલેશ્વર ખાતેની સંબંધિત અદાલત દ્વારા તે હાથ ધરવામાં આવવી જોઈતી હતી. તેની સામે, સામાવાળા-અરજદાર તરફથી વિદ્વાન એડવોકેટે સુપ્રીમ કોર્ટના ખલીલ અહેમદ દાખાની વિરુદ્ધ હટ્ટી ગોલ્ડમાઈન્સ કંપની લિમિટેડ [(૨૦૦૦) ૨ એસ.સી.સી. ૭૫૫] ના ચુકાદાનો આધાર લીધો હતો.

૫. અન્યથા મર્યાદિત ફલક ધરાવતા ઉપરોક્ત વિવાદને સમજવા માટે, વર્ક ઓર્ડરમાં પક્ષકારો વચ્ચે સંમત થયેલી કલમ ૨૪ ને જોઈ શકાય છે, જે નીચે મુજબ પુનઃઉલ્લેખિત છે.

“૨૪.

હકુમત/લવાદ::

આ વર્ક ઓર્ડરમાંથી અથવા તેના સંબંધમાં ઉદ્ભવતો કોઈપણ વિવાદ અથવા મતભેદ ધ ઇન્ડિયન આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો અથવા તેના વૈધાનિક પુનઃઅધિનિયમો, સુધારાઓ અથવા વિસ્તરણની જોગવાઈઓ અનુસાર પતાવટ માટે લવાદને સંદર્ભિત કરવામાં આવશે. રેફરન્સ બોમ્બેમાં કરવામાં આવશે. આ વર્ક ઓર્ડરમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ વિવાદો/દાવાઓ બોમ્બે હકુમતને આધીન રહેશે.”

૫.૧ અરજદાર વતી એવી રજૂઆત કરવી શક્ય હોઈ શકે કે કામ ભરૂય ખાતે કરવામાં આવ્યું હોવાથી, કાર્યવાહીના કારણનો અમુક ભાગ ભરૂય ખાતે ઉદ્ભવ્યો હોવાનું કહી શકાય, જેથી પ્રશ્નવાળી કાર્યવાહી દાખલ કરવા માટે અંકલેશ્વર ખાતેની અદાલતની પ્રાદેશિક હકુમત આકર્ષાય, જોકે, એ સિદ્ધાંત સુસ્થાપિત છે કે જ્યાં બે અથવા વધુ અદાલતો પાસે દાવો અથવા કાર્યવાહી ચલાવવાની હકુમત હોય, ત્યારે પક્ષકારો વચ્ચેનો એવો કરાર કે તેમની વચ્ચેનો વિવાદ આવી અદાલતો પૈકીની કોઈ એકમાં ચલાવવામાં આવશે, તે જાહેર નીતિ વિરુદ્ધ નથી અને પક્ષકારો વચ્ચે માન્ય તરીકે અમલમાં રહેશે. આવો કરાર ધ કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૨૮ ની જોગવાઈઓનું પણ ઉલ્લંઘન કરતો નથી. આ સિદ્ધાંત હાકમ સિંહ વિરુદ્ધ ગેમન (ઈન્ડિયા) લિમિટેડ [(૧૯૭૧) ૧ એસ.સી.સી. ૨૮૬] તેમજ એન્જીલ ઇન્સ્યુલેશન્સ વિરુદ્ધ ડેવી એશમોર ઇન્ડિયા લિમિટેડ [(૧૯૮૫) ૪ એસ.સી.સી. ૧૫૩] માં ઠરાવવામાં આવ્યો છે.

૫.૨ એ.બી.સી. લેમિનાર્ટ પ્રા. લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) માં, અપીલકર્તા, કે જેઓ મેટાલિક ચાર્નના ઉત્પાદક અને સપ્લાયર હતા અને ખેડા ખાતેની સિવિલ અદાલતની હકુમત હેઠળ, ઉદ્યોગનગર, ગુજરાત ખાતે પોતાની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ ધરાવતા હતા, તેમણે મેટાલિક ચાર્ન સપ્લાય કરવા માટે સામાવાળા સાથે કરાર કર્યો હતો. વેચાણના સામાન્ય નિયમો અને શરતોમાં સમાવિષ્ટ કરારની કલમ ૧૧ માં એવી જોગવાઈ હતી કે: ‘આ વેચાણમાંથી ઉદ્ભવતો કોઈપણ વિવાદ ખેડા હકુમતને આધીન રહેશે’. ઉપરોક્ત શરત

સાથેનો કન્ફર્મેશન ઓર્ડર સાલેમ, તામિલનાડુ ખાતે રહેલા સામાવાળાને મોકલવામાં આવ્યો હતો. પક્ષકારો વચ્ચે વિવાદો ઉદ્ભવતા, સામાવાળાએ સાલેમ ખાતે સબઓર્ડિનેટ જજની અદાલતમાં અપીલકર્તા વિરુદ્ધ દાવો દાખલ કર્યો હતો, જેમાં ટ્રાયલ કોર્ટે પ્રાથમિક મુદ્દો ગ્રાહ્ય રાખ્યો હતો અને ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૧૧ ને ધ્યાને લેતાં દાવાને હાથ ધરવાની તેની પાસે કોઈ હકુમત નથી. હાઈકોર્ટે અપીલ મંજૂર કરી હતી અને ટ્રાયલ કોર્ટને દાવાની અરજી રેકર્ડ પર લેવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ પ્રશ્ન એ હતો કે શું કલમ ૧૧ માન્ય હતી અને શું ખેડા ખાતેની અદાલત યોગ્ય હકુમત ધરાવતી અદાલત હશે અને શું કલમ ૧૧ નો અર્થ સાલેમ ખાતેની અદાલતની હકુમતને બાકાત રાખતો કરી શકાય કે કેમ.

પ.ર.૧ એ.બી.સી. લેમિનાર્ટ પ્રા. લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે આગળ ઠરાવ્યું હતું કે પક્ષકારોએ *અન્ય બાબતોની સાથે સાથે* કલમ ૧૧ ના આધારે વ્યવહાર કર્યો હોવાથી, આ કલમ કરારનો ભાગ બને છે અને જ્યાં સુધી પક્ષકારો કરારથી બંધાયેલા રહેશે ત્યાં સુધી તેઓ તેનાથી બંધાયેલા રહેશે અને સામાવાળા માટે કલમ ૧૧ ના અસ્તિત્વનો ઇનકાર કરવાનું શક્ય ન હતું. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે દરેક નાગરિકને સામાન્ય ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પોતાની કાનૂની સ્થિતિ નક્કી કરાવવાનો અધિકાર છે, સિવાય કે જ્યારે કરારમાં એવી લવાઈ કલમ હોય કે જે માન્ય અને બંધનકર્તા હોય અને બીજું જ્યારે કરારના પક્ષકારો એવી હકુમત અંગે સંમત થાય કે જેને કરાર સંબંધિત વિવાદ આધીન રહેશે. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પક્ષકારો વિવાદના ઉકેલ માટે ચોક્કસ

પ્રાદેશિક અદાલત પસંદ કરી શકે છે અને કરાર માત્ર ત્યારે જ ગેરકાયદેસર ગણાશે જ્યાં પક્ષકારો અદાલતની હકુમતને સંપૂર્ણપણે બાકાત કરે.

પ.૨.૨ એ.બી.સી. લેમિનાર્ટ પ્રા. લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) માંનો ચુકાદો, કે જે હવે પછી ઉલ્લેખિત અને ચર્ચા કરાયેલ સર્વોચ્ચ અદાલતના ત્યારપછીના ચુકાદાઓમાં વિચારણા અને અર્થઘટનનો વિષય બન્યો હતો, તે અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે અરજદારના વિદ્વાન એડવોકેટ દ્વારા **એ.બી.સી. લેમિનાર્ટ પ્રા. લિમિટેડ (ઉપર મુજબ)** પર મૂકવામાં આવેલો આધાર તેમને મદદ કરશે નહીં, બલ્કે એકવાર આ કેસમાં પક્ષકારોનો ઈરાદો જાણી શકાયા પછી અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવા માંગેલ દલીલની વિરુદ્ધ જશે.

પ.૩ હાનિલ એરા ટેક્સટાઈલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ પ્યુરોમેટિક ફિલ્ટર્સ (પી) લિમિટેડ [(૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૬૭૧] માં અદાલતે એ સિદ્ધાંત પર ફરીથી ભાર મૂકવા માટે ધી કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૦ ના વ્યાપ પર વિચાર કર્યો હતો કે જ્યાં સંહિતા હેઠળ બે કે તેથી વધુ અદાલતો હકુમત ધરાવતી હોય ત્યાં દાવો દાખલ કરવાની જગ્યાને મર્યાદિત કરતો પક્ષકારો વચ્ચે કરાર હોવો માન્ય છે. જોકે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે પક્ષકારો કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે હકુમત ધરાવતી અદાલતો પૈકીની કોઈ એક અદાલત પસંદ કરી શકે છે, પરંતુ પક્ષકારો કરાર દ્વારા એવી અદાલત પર હકુમત આપી શકતા નથી કે જે અન્યથા હકુમત ધરાવતી નથી. **હાનિલ એરા ટેક્સટાઈલ્સ લિમિટેડ (ઉપર મુજબ)** માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે, “જ્યારે બાકાત રાખવાની કલમ સ્પષ્ટ,

અસંદિગ્ધ અને ચોક્કસ હોય, ત્યારે કરારના સ્વીકૃત ખ્યાલો પક્ષકારોને બાંધશે, અને જ્યાં સુધી એકમત (એડ ઈડમ) નો અભાવ દર્શાવી ન શકાય ત્યાં સુધી અદાલતોએ હકુમતનો ઉપયોગ કરવાનું ટાળવું જોઈએ”.

પ.૩.૧ ઉપરોક્ત તારણો પર પહોંચતી વખતે, સુપ્રીમ કોર્ટ એ.બી.સી. લેમિનાર્ટ પ્રા. લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) માંના પોતાના જ ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો હતો કે જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે,

“અગાઉના ચુકાદાઓ પરથી એવું વ્યાજબી રીતે તારવી શકાય છે કે જ્યાં આવી બાકાત રાખતી કલમ હોય, ત્યાં એ જોવું સુસંગત છે કે શું અન્ય અદાલતોની હકુમતની બાકાતી છે કે કેમ. જ્યારે કલમ સ્પષ્ટ, અસંદિગ્ધ અને ચોક્કસ હોય ત્યારે કરારના સ્વીકૃત ખ્યાલો પક્ષકારોને બાંધશે અને જ્યાં સુધી એકમત (એડ ઈડમ) નો અભાવ દર્શાવી ન શકાય, ત્યાં સુધી અન્ય અદાલતોએ હકુમતનો ઉપયોગ કરવાનું ટાળવું જોઈએ. જ્યાં સુધી બાકાત રાખવાની કલમના અર્થઘટનનો સંબંધ છે, જ્યારે 'માત્ર' ('અલોન'), 'ફક્ત' ('ઓન્લી'), 'વિશિષ્ટ' ('એક્સક્લુઝિવ') અને તેવા શબ્દો વાપરવામાં આવ્યા હોય ત્યારે કોઈ મુશ્કેલી ન હોઈ શકે. આવા શબ્દો વિના પણ યોગ્ય કેસોમાં 'એક્સપ્રેશિયો યુનિયસ એસ્ટ એક્સક્લુઝિવો અલ્ટેરિયસ' નું સૂત્ર - એકનો ઉલ્લેખ બીજાની બાકાતી છે - લાગુ કરી શકાય છે. યોગ્ય કેસ કયો ગણાય તે કેસની હકીકતો પર નિર્ભર રહેશે. આવા કિસ્સામાં એક બાબતનો ઉલ્લેખ બીજી બાબતને બાકાત રાખવાનો સંકેત આપી શકે છે.

જ્યારે કરારમાં ચોક્કસ હકુમત નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી હોય ત્યારે આવા કેસોમાં તેના અમલમાંથી અન્ય તમામ અદાલતોને બાકાત રાખવાનો ઈશાદો અનુમાની શકાય છે. તેથી તેનું યોગ્ય રીતે અર્થઘટન થવું જોઈએ.”
(પેરા ૨૧)

૫.૪ સામાવાળા દ્વારા જેનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે તે **ખલીલ અહેમદ દાખાની (ઉપર મુજબ)** માંનો ચુકાદો એવી હકીકતો ધરાવતો હતો કે જ્યાં સામાવાળા સરકારી કંપની દ્વારા રાયચૂર ખાતે બિલ્ડિંગના બાંધકામ માટે અપીલકર્તાને કોન્ટ્રાક્ટ આપવામાં આવ્યો હતો. લવાદ કલમમાં એવી શરત મૂકવામાં આવી હતી કે એવોર્ડના અમલીકરણ માટેના કોઈપણ દાવાને હાથ ધરવા માટે માત્ર બેંગલોરની અદાલતો પાસે જ હકુમત રહેશે. પક્ષકારો વચ્ચે વિવાદો ઉદ્ભવ્યા, બેંગલોરમાં લવાદ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી, લવાદ દ્વારા એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો અને સામાવાળાએ એવોર્ડ રદ કરવા માટે પ્રિન્સિપલ સિટી સિવિલ જજ, બેંગલોરની અદાલત સમક્ષ કલમ ૩૪ હેઠળ અરજી દાખલ કરી. આ અરજી પેનિંગ રહેવા દરમિયાન, અપીલકર્તા - હુકમનામાદારે એવોર્ડની બજવણી માટે રાયચૂર ખાતેની અદાલત સમક્ષ સદર અધિનિયમની કલમ ૩૬ હેઠળ અરજી દાખલ કરી. પક્ષકારો દ્વારા સંમત થયેલી કલમ, કે જેમાં તેમણે પ્રાદેશિક હકુમત માટે બેંગલોર ખાતેની અદાલત પસંદ કરી હતી તેના પ્રકાશમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું કે રાયચૂર અદાલતે અપીલકર્તાની અરજી હાથ ધરવી જોઈતી ન હતી. આ કેસમાં

ઠરાવવામાં આવેલો સિદ્ધાંત અહીં જે ઠરાવવામાં આવ્યું છે તેને સમર્થન પૂરું પાડે છે.

પ.પ રાજસ્થાન સ્ટેટ ઇલેક્ટ્રિસિટી બોર્ડ વિરુદ્ધ યુનિવર્સલ પેટ્રોલ કેમિકલ્સ લિમિટેડ [(૨૦૦૯) ૩ એસ.સી.સી. ૧૦૭] માં પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો હતો કે શું કલકત્તા અદાલત પાસે હકુમત હતી કે જયપુર ખાતેની અદાલત પાસે. વિવિધ ચુકાદાઓ પર વિચાર કર્યા પછી, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું,

“પ્રાદેશિક હકુમત અને ધ આનિટ્રેશન એક્ટને સંહિતાની કલમ ૨૦ ની લાગુ પડવાની બાબત સંબંધે આ અદાલત દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલ ઉપરોક્ત કાનૂની સ્થિતિ સ્પષ્ટ, અસંદિગ્ધ અને સુસ્પષ્ટ છે. સદર સ્થિતિ હાલની કાર્યવાહી લડી રહેલા બંને પક્ષકારો માટે બંધનકર્તા છે. બંને પક્ષકારોએ ખુદ્દી આંખો સાથે ઉપરોક્ત પરચેઝ ઓર્ડર અને તેના પરના કરારો કર્યા હતા કે જે સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરે છે કે કરારોમાંથી પક્ષકારો વચ્ચે ઉદ્ભવતા તમામ વિવાદોનું ન્યાયનિર્ણયન લવાદની પ્રક્રિયા દ્વારા કરવામાં આવશે અને તેનો નિર્ણય કરવામાં આવશે અને જયપુર ખાતેની અદાલત સિવાય અન્ય કોઈ અદાલત પાસે તેને હાથ ધરવાની કે ચલાવવાની હકુમત રહેશે નહીં. બંને કરારોમાં કોન્ટ્રાક્ટની સામાન્ય શરતોની કલમ ૩૦ માં ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે સદર કરાર તમામ હેતુઓ માટે ભારતના કાયદા અનુસાર અર્થઘટન કરવામાં આવશે અને માત્ર રાજસ્થાનની અદાલતોમાં માત્ર જયપુર ખાતેની હકુમતને જ

આધીન રહેશે અને તે ઉપરાંત પરચેઝ ઓર્ડર પૈકીના એકમાં વપરાયેલો શબ્દપ્રયોગ એવો હતો કે માત્ર જયપુર ખાતેની અદાલત પાસે જ તેને હાથ ધરવાની અથવા ચલાવવાની હકુમત રહેશે.”
(પેરા ૨૭)

૫.૬ પક્ષકારો વચ્ચે સંમત થઈ શકે તેવી હકુમતની કલમમાં, ઘણીવાર 'માત્ર' ('અલોન'), 'ફક્ત' ('ઓન્લી') અથવા 'વિશિષ્ટ' ('એક્સક્લુઝિવ') જેવા શબ્દો વપરાય છે. બાકાત રાખવાની કલમમાં આવી પ્રકૃતિના શબ્દોની અસર અને મહત્વ વિશે સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો હતો. **શ્રીરામ સિટી યુનિયન ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન લિ. વિરુદ્ધ રમા મિશ્રા [(૨૦૦૨) ૯ એસ.સી.સી. ૬૧૩]** માં હકુમત અંગેની પ્રશ્નવાળી કલમ ૩૪ માં 'માત્ર', 'ફક્ત' જેવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો પરંતુ એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે કરારમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ બાબત, દાવાઓ, મતભેદો અને વિવાદો સંબંધિત કાનૂની કાર્યવાહી હકુમતના હેતુ માટે કલકત્તા ખાતેની અદાલતોમાં દાખલ કરવામાં આવશે અને મોકલવામાં આવશે. સુપ્રીમ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે માત્ર કલકત્તાની અદાલતો પાસે જ હકુમત હતી, તેથી ભુવનેશ્વર ખાતેની સિવિલ કોર્ટે કાર્યવાહી હાથ ધરવી જોઈતી ન હતી. આમ તે કેસમાં, જોકે બાકાતી કલમમાં 'માત્ર' ('અલોન') શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ પક્ષકારોનો ઈરાદો અન્ય તમામ હકુમતોને બાકાત રાખવાનો હતો તેવું અનુમાન તારવીને હકુમતની કલમમાં આવી સ્થિતિ વાંચવામાં આવી હતી.

૫.૭ 'માત્ર' ('અલોન'), 'ફક્ત' ('ઓન્લી') અથવા 'વિશિષ્ટ હકુમત' ('એક્સક્લુઝિવ જ્યુરિડિક્શન') જેવા શબ્દોની ગેરહાજરી પ્રાદેશિક બાકાતી કલમને બિનઅસરકારક બનાવશે કે કેમ તે ચોક્કસ પ્રશ્ન સ્વસ્તિક ગેસીસ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ [(૨૦૧૩) ૯ એસ.સી.સી. ૩૨] માં સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે આવ્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતને પક્ષકારો વચ્ચેના કરારની કલમ ૧૮ નું અર્થઘટન કરવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે જેણે કરારને કલકત્તા ખાતેની અદાલતોની હકુમતને આધીન બનાવ્યો હતો પરંતુ તે કલમમાં 'માત્ર', 'ફક્ત' અથવા 'વિશિષ્ટ' હકુમત જેવા કોઈપણ શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે એ દલીલ નકારી કાઢી હતી કે કલમ ૧૮ માં આવા શબ્દોની ગેરહાજરીને ધ્યાને લેતાં, જોકે તેણે કલકત્તા ખાતેની અદાલતોને હકુમત આપી હતી, છતાં સદર કલમ રાજસ્થાન ખાતેની અદાલતોની હકુમતને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખતી ન હતી જ્યાં કાર્યવાહીના કારણનો એક ભાગ ઉદ્ભવ્યો હતો.

૫.૭.૧ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કરારના પક્ષકારોનો ઈરાદો શું હતો તે આવશ્યક બાબત હતી. એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે,

“હાલના કેસમાં, અપીલકર્તા એ બાબતનો ઇનકાર કરતા નથી કે કાર્યવાહીના કારણનો એક ભાગ કોલકાતામાં ઉદ્ભવ્યો છે. અપીલકર્તા જે કહે છે તે એ છે કે કાર્યવાહીના કારણનો અમુક ભાગ જયપુરમાં પણ ઉદ્ભવ્યો છે અને તેથી, રાજસ્થાન હાઇકોર્ટના માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ

અથવા નિયુક્ત ન્યાયાધીશ પાસે કલમ ૧૧ હેઠળ લવાઈની નિમણૂક માટે અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી ધ્યાને લેવાની હકુમત છે. ૧૯૯૬ ના અધિનિયમની કલમ ૧૧(૧૨)(બી) અને કલમ ૨(ઇ) ને સંહિતાની કલમ ૨૦(સી) સાથે વાંચતાં, તેમાં કોઈ શંકા રહેતી નથી કે રાજસ્થાન હાઈકોર્ટના માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ અથવા નિયુક્ત ન્યાયાધીશ પાસે આ બાબતમાં હકુમત છે. પ્રશ્ન એ છે કે, શું પક્ષકારો કરારની કલમ ૧૮ ના આધારે જયપુર ખાતેની અદાલતોની હકુમતને બાકાત રાખવા માટે સંમત થયા છે અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શું કરારની કલમ ૧૮ ને ધ્યાને લેતાં રાજસ્થાન હાઈકોર્ટના માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિની હકુમત બાકાત રાખવામાં આવી છે.”

(પેરા ૩૧)

૫.૭.૨ અદાલતે આગળ ઠરાવ્યું કે,

“ઉપરોક્ત પ્રશ્નના જવાબ માટે, આપણે કરારમાંની હકુમતની કલમની અસર જોવી પડશે કે જે જોગવાઈ કરે છે કે કરાર કોલકાતા ખાતેની અદાલતોની હકુમતને આધીન રહેશે. એ હકીકત છે કે કરારમાં હકુમતની કલમની જોગવાઈ કરતી વખતે ‘માત્ર’ (‘અલોન’), ‘ફક્ત’ (‘ઓન્લી’), ‘વિશિષ્ટ’ (‘એક્સક્લુઝિવ’) અથવા ‘વિશિષ્ટ હકુમત’ જેવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી પરંતુ અમારા મતે, આ નિર્ણાયક નથી અને તેનાથી કોઈ તાત્વિક તફાવત પડતો નથી. કરારમાં કલમ ૧૮ રાખીને

પક્ષકારોનો ઈશાદો સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ છે કે કોલકાતા ખાતેની અદાલતો પાસે હકુમત રહેશે જેનો અર્થ એ થાય છે કે માત્ર કોલકાતા ખાતેની અદાલતો પાસે જ હકુમત રહેશે. આપું એટલા માટે છે કારણ કે કરારમાંની કલમ ૧૮ જેવી હકુમતની કલમના અર્થઘટન માટે, *એક્સપ્રોશિયો યુનિયસ એસ્ટ એક્સકલુઝિવો અલ્ટેરિયસ* નું સૂત્ર લાગુ પડે છે કેમ કે તેનાથી વિરુદ્ધ દર્શાવતું કંઈ પણ નથી. આ કાનૂની સૂત્રનો અર્થ એવો થાય છે કે એક બાબતનો ઉલ્લેખ એ બીજી બાબતની બાકાતી છે. કરાર કોલકાતા ખાતેની અદાલતોની હકુમતને આધીન છે તેવી જોગવાઈ કરીને, પક્ષકારોએ ગર્ભિત રીતે અન્ય અદાલતોની હકુમતને બાકાત રાખી છે. જ્યાં કરાર ચોક્કસ સ્થળની અદાલતોની હકુમત નિર્દિષ્ટ કરે છે અને આવી અદાલતો પાસે બાબતની સુનાવણી કરવાની હકુમત હોય, ત્યાં અમને લાગે છે કે એવો નિષ્કર્ષ તારવી શકાય કે પક્ષકારોનો ઈશાદો અન્ય તમામ અદાલતોને બાકાત રાખવાનો હતો. આવી કલમને ધ કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૨૩ નો જરાય બાધ નડતો નથી. આવી કલમ કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત નથી કે જાહેર નીતિ વિરુદ્ધ પણ નથી. તે કોઈપણ રીતે ધ કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૨૮ નું ઉલ્લંઘન કરતી નથી.”

(પેરા ૩૨)

પ.૮ સ્વસ્તિક ગેસીસ (ઉપર મુજબ) માં સહમતિ દર્શાવતા ચુકાદામાં, એ બાબત પર ભાર મૂકવા માટે **એ.બી.સી. લેમિનાર્ટ પ્રા. લિમિટેડ (ઉપર મુજબ)** માં સર્વોચ્ચ

અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો કે 'માત્ર' ('અલોન'), 'ફક્ત' ('ઓન્લી') અથવા 'વિશિષ્ટ' ('એક્સક્લુઝિવ') અને તેના જેવા શબ્દોની ગેરહાજરી હોવા છતાં, પક્ષકારો વચ્ચેના કરારમાં બાકાતી કલમ સમાવિષ્ટ કરવામાં આવી હતી તે બાબત જ દર્શાવે છે કે તેમનો ઇરાદો સંમત કલમમાં દર્શાવેલ સિવાયની અન્ય અદાલતોની હકુમતને બાકાત રાખવાનો હતો.

૫.૮.૧ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું અને અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે,

“ઉપરોક્ત ચુકાદાઓ પરથી જોઈ શકાશે કે એ.બી.સી. લેમિનાર્ટ સિવાય, કે જ્યાં આ અદાલતે સાલેમ ખાતેની અદાલતોની હકુમતને બાકાત રાખવાનો ઇનકાર કર્યો હતો, અન્ય તમામ સમાન કેસોમાં (સ્પષ્ટપણે અથવા ગર્ભિત રીતે) એવો નિષ્કર્ષ તારવવામાં આવ્યો હતો કે “ફક્ત” (“ઓન્લી”), “માત્ર” (“અલોન”) અથવા “વિશિષ્ટ રીતે” (“એક્સક્લુઝિવલી”) અને તેના જેવા શબ્દોની ગેરહાજરી હોવા છતાં, પક્ષકારો જે રીતે વંચાય છે તે રીતે બાકાતી કલમનો અમલ કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા હતા. આનું કારણ તદ્દન સ્પષ્ટ છે. જો તેનો કોઈ અર્થ જ નીકળતો ન હોત તો પક્ષકારોએ તેમના કરારમાં બાકાતી કલમનો સમાવેશ કર્યો ન હોત. પક્ષકારો વચ્ચેના કરારમાં બાકાતી કલમ સમાવિષ્ટ કરવામાં આવી છે તે બાબત જ સંબંધિત કલમમાં ઉલ્લેખિત અદાલતો સિવાયની અન્ય અદાલતોની હકુમતને બાકાત રાખવાનો તેમનો સ્પષ્ટ ઇરાદો વ્યક્ત કરે છે. તેનાથી વિપરીત, જો પક્ષકારોનો એવો ઇરાદો હોત કે જ્યાં કાર્યવાહીનું કારણ અથવા તેનો કોઈ

ભાગ ઉદ્ભવ્યો હોય તેવી તમામ અદાલતો વિવાદ પર સતત હકુમત ધરાવતી રહેશે, તો પક્ષકારો વચ્ચેના કરારમાં બાકાતી કલમને કોઈ સ્થાન મળ્યું ન હોત.”

(પેરા ૫૫)

૬. હાલના કેસ તરફ વળતાં, ચુકાદાઓના વિશ્લેષણ પરથી ઉદ્ભવતી કાયદાની ઉપરોક્ત સ્થિતિના પગલે, વર્ક ઓર્ડરના પેરા ૨૪ માંની હકુમતની કલમ બોમ્બે ખાતેની અદાલતોમાં હકુમત રાખવાનું પસંદ કરનારા પક્ષકારોના ઈરાદાને સ્પષ્ટપણે પ્રગટ કરતી જોઈ શકાય છે. પક્ષકારોએ બોમ્બે અદાલતને હકુમત આપવા માટેની કલમનો સમાવેશ કર્યો હતો તે બાબત દર્શાવે છે કે તેમણે અન્ય કોઈપણ સ્થળે હકુમત ધરાવતી અદાલતને બાકાત રાખીને બોમ્બે ખાતેની પ્રાદેશિક હકુમતની પસંદગી કરી હતી. પક્ષકારોએ પ્રાદેશિક હકુમત ધરાવતી અદાલતની પસંદગી કરવા માટે કરાર આધારિત જવાબદારી દ્વારા સ્વેચ્છાએ પોતાને બાંધ્યા હતા, જે કાયદા હેઠળ અનુમતિપાત્ર હતું અને ત્યારબાદ કોઈપણ પક્ષકાર અલગ વલણ રજૂ કરવા માટે તેમાંથી ફરી શકે નહીં. તેઓ ખુદી આંખો સાથે આ સ્થિતિ માટે સંમત થયા હતા અને સદર કરારને વર્ક ઓર્ડરમાં કલમ તરીકે મૂક્યો હતો.

૬.૧ આ સંજોગોમાં, બોમ્બે સિવાયની અન્ય અદાલતોની હકુમતને બાકાત રાખવા માટે પક્ષકારો વચ્ચેની કલમ અને કરારનું અર્થઘટન કરવું એ જ વાજબી અને યોગ્ય રહેશે. તેથી, બોમ્બે સિવાયની અદાલતની પ્રાદેશિક હકુમત હેઠળ

કાર્યવાહીના કારણનો અમુક ભાગ ઉદ્ભવ્યો હોય તો પણ, કલમ ૨૪ ને ધ્યાને લેતાં કે જે બાકાતી અસર ધરાવતી હશે, બોમ્બે ખાતેની અદાલત હુકમત માટે યોગ્ય અદાલત રહેશે કે જ્યાં પક્ષકારોએ કરારમાંથી ઉદ્ભવતા પોતાના વિવાદો અને અધિકારો અંગે દાદ મેળવવા માટે કાનૂની મશીનરીનો આશરો લેવો પડશે.

૭. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં, જ્યારે અંકલેશ્વર ખાતેની નીચલી અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે અંકલેશ્વર ખાતેની અદાલત પાસે કોઈ હુકમત નથી, ત્યારે તે હુકમમાં કોઈ ક્ષતિ શોધી શકાય તેમ નથી. વાદગ્રસ્ત હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવાને પાત્ર નથી. પિટિશન ફગાવી દેવામાં આવે છે.

જોકે, વિનંતી કરવામાં આવ્યા મુજબ, યોગ્ય હુકમત ધરાવતી અદાલત સમક્ષ યોગ્ય કાર્યવાહી દાખલ કરવા માટે, આ હુકમની પ્રમાણિત નકલ મળ્યાની તારીખથી ગણતરી કરતાં અરજદાર ૩૦ દિવસના સમયગાળા માટે હકદાર રહેશે.

(એન.વી. અંજારિયા, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her

language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.